

використання інноваційних методів навчання, практичної спрямованості освітнього процесу та взаємодії з ринком праці. Саме така професійна освіта здатна забезпечити підготовку фахівця, який буде успішно функціонувати в умовах сучасного суспільства та економіки.

Список використаних джерел:

1. Гуржій А. М., Радкевич В. О. Професійна освіта в умовах сучасних суспільних змін. Київ: Педагогічна думка, 2021. 184 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука України в умовах сучасних трансформаційних процесів. Київ: Грамота, 2020. 256 с.
3. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців. Київ: НУБіП України, 2019. 210 с.

**Любов Юрченко,
д.філ.н., професор кафедри СіГД,
Людмила Гонтаренко,
к. психол.н., доцент кафедри СіГД
Національний університет цивільного захисту України**

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Фундаментальною основою професійної безпеки у сучасну епоху є здатність фахівця адаптуватися до прискореного суспільного розвитку та глобальних змін – соціальних, економічних, технологічних і навіть кліматичних. Ці чинники висувають перед людиною та її організмом надскладні завдання, де професійна безпека перестає бути лише технічним регламентом, а стає стратегією виживання в умовах прогресивної нестабільності [2]. Якщо врахувати військові дії, екологічні проблеми, урбанізацію та радикальну зміну характеру трудової діяльності, стає очевидним, що забезпечення безпеки працівника сьогодні вимагає зовсім інших підходів, ніж ті, до яких були пристосовані наші пращури.

Одним із ключових завдань професійної безпеки є набуття навичок запобігання передхворобі, її розпізнання та усунення. Такі дії є ідеальним варіантом первинної профілактики.

Усе це суттєво відбивається на людині, особливо на її біологічній

природі. На популяційному рівні знижуються функціональні резерви організму, його систем і органів, порушується реактивність і резистентність, процеси саморегуляції, знижується якість генетичного матеріалу і багато іншого [4].

Наслідком цього стають глобальні пандемії, тяжкі захворювання: інфаркт, атеросклероз, ішемія, гіпертонія, цукровий діабет, поява нових: нові форми коронавірусу, синдром набутого імунodefіциту, хронічна втома, атипічна пневмонія та інші – усього близько тридцяти нових нозологічних форм за останні двадцять років, а також рецидиви старих захворювань, наприклад туберкульозу. Частішають випадки так званих полісиндромних станів, які важко діагностуються, а тому ефективність їх лікування є низькою.

Валеологія швидко стала метанаукою, сформувавши наукові напрями, які охоплюють професійне, соціальне та екологічне поля дискурсу. Таким чином, народжується нова галузь знань «Соціоекологічна валеологія», вкрай необхідна для просвіти і навчання молоді з метою збереження здоров'я, профілактики захворювань та пропаганди здорового способу життя.

Рівень фізичного розвитку залежить значною мірою від системи охорони здоров'я, фізичної активності, фізичної культури і спорту, відпочинку та дозвілля. Головною умовою духовного, інтелектуального і фізичного розвитку людини є її здоров'я.

Людина – продукт біологічної і соціальної еволюції, її здоров'я залежить від спадковості, екологічних умов, які останнім часом негативно відбиваються на генофонді нації. Шкідливі фактори можуть викликати мутації генів та хромосом, що призводить до народження дітей з фізичними і розумовими дефектами, різкого зниження резистентності. Глобальні катастрофи та військові дії все більше викликають отруєння річок, знищення лісів і цілих екосистем, також екологічно шкідливі продукти харчування, наркотики породжують різного роду захворювання, зменшують тривалість життя людей, спричиняють зростання смертності.

Одним із завдань професійної безпеки є набуття навичок запобігання передхворобі, розпізнання й усунення її, якщо є можливості. Такі дії можна

охарактеризувати як ідеальний варіант первинної профілактики. При цьому соціоекологічна валеологія зосереджує свої зусилля не на ліквідації хвороб (цим займається в основному медицина), а на недопущенні їх створенням умов для запобігання їхньому виникненню.

Засоби соціоекологічної валеології можливо використовувати й у разі виникнення хвороби, щоб досягти кращого використання резервів організму, відновлення його здатності до саморегуляції та покращення стану здоров'я, що є вторинною профілактикою хвороби.

Із зазначеного випливають методологічні основи професійної безпеки, а саме:

1. здоров'я людини розглядається як самостійна соціально-біологічна категорія, яка може бути кількісно та якісно охарактеризована певними показниками та якою можна керувати – формувати, зберігати й зміцнювати [2];
2. між здоров'ям і хворобою існує перехідний, «третій», стан;
3. підхід до людини та її здоров'я є інтегральним (системним) та холістичним (від грецького слова *holos* – цілісний);
4. теоретичні принципи валеології відповідають завданням загальної теорії медицини, що поєднує філософські погляди на суть здоров'я, хворобу та перехідний стан.

Основними завданнями соціоекологічної валеології є:

1. розробка й реалізація уявлень про суть індивідуального здоров'я, пошук моделей його вивчення, методів оцінки і прогнозування;
2. розробка на основі кількісної оцінки здоров'я індивіда системи скринінгу (масового обстеження) і моніторингу стану здоров'я населення.

Соціально-валеологічний моніторинг – це система або комплекс морфологічних і функціональних діагностичних досліджень, що проводяться впродовж відповідного часу та дають сумарний (інтегральний) показник кількості та якості здоров'я окремої людини, групи людей або популяції (населення країни). Це дозволяє зменшити вплив чи усунути патогенні чинники (які зумовлюють розвиток хвороб) та здійснити необхідну корекцію способу

життя з метою збереження та зміцнення здоров'я особи чи групи людей [2].

Окремим критичним чинником, що радикально впливає на стан здоров'я нації, стала повномасштабна російсько-українська війна. Постійні стресові навантаження, загроза життю, порушення режиму сну та харчування, а також екологічні наслідки бойових дій переводять значну частину населення у «третій стан» – стан передхвороби [3]. Війна вимагає від соціоекологічної валеології розробки нових стратегій адаптації та психофізичного відновлення для військовослужбовців і цивільних осіб, оскільки традиційні методи профілактики в умовах постійного екстремального впливу потребують адаптації до реалій воєнного стану [1].

В умовах повномасштабної російсько-української війни соціоекологічна валеологія набуває особливого значення. Постійні бойові дії спричиняють не лише прямі поранення, а й глибокі психосоматичні розлади, включаючи посттравматичний стресовий розлад, а також деградацію природного середовища, що в довгостроковій перспективі негативно впливає на здоров'я всієї нації через забруднення екосистем [4].

Об'єктом науки є предмет, на який спрямована її активність. Об'єктом медицини є хвороба людини та середовище, в якому відбувається життєдіяльність індивіда. Здорова людина не потрапляє у поле зору лікаря. Саме тому процес зниження рівня здоров'я, формування передхвороби і початкових (недемонстративних) форм захворювання відбувається без контролю лікаря, без активних заходів із попередження розвитку хвороби. Тому об'єктом соціоекологічної валеології є здорова людина та людина, яка перебуває у «третьому» стані.

Забезпечення здорових умов існування людини, які розробляються гігієною, – це пасивно-захисний шлях профілактики захворювань. Активна позиція оздоровлення ґрунтується на розумінні суті індивідуального здоров'я та здоров'я соціуму в природному оточенні, здатності людини управляти ними, тобто формувати, розвивати і закріплювати їх. Особливо в умовах постійного екстремального впливу, що потребують адаптації до реалій воєнного стану [1].

У сучасних умовах професійна безпека трансформується з вузькотехнічної дисципліни у комплексну систему управління здоров'ям фахівця, де соціоекологічна валеологія відіграє роль критично важливого фундаменту. Такий підхід дозволяє перейти від пасивного очікування професійних захворювань до активного управління психофізичними ресурсами працівника. Враховуючи виклики сучасності, зокрема руйнівний вплив російсько-української війни на трудовий потенціал, саме інтеграція валеологічних методів у систему професійної безпеки забезпечує необхідні інструменти для збереження генофонду нації. Це сприяє підвищенню адаптивних можливостей організму в екстремальних умовах праці та формуванню свідомого ставлення до власного здоров'я як до головного фактора професійної стійкості та надійності фахівця.

Список використаних джерел:

1. Курапов А., Данилюк І. Вплив війни на психічне здоров'я населення України: виклики та стратегії подолання. Грааль науки. 2023. № 24. С. 458–461. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/909> (дата звернення: 02.04.2026).
2. Піскунова Л. Е., Бондарь В. І., Зубок Т. О. Безпека праці та життєдіяльності : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Центр учбової літератури «Компринт», 2022. 386 с.
3. Українське суспільство в умовах війни 2022 : кол. моногр. / за ред. С. Макеєва, О. Злобіної. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 452 с. URL: <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/2022/maket-vijna...2022dlya-tipografiiivse.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).
4. Hryhorczuk D., Zvinchuk O., Levy B. S. The environmental health impacts of Russia's war on Ukraine. Occupational Medicine and Environmental Health. 2024. Vol. 38, Iss. 1. P. 12–25. doi: 10.1186/s12995-023-00398-y.